

פורים על שם הפור

מיום ראשונים: כבר ליקטנו מעט משלוח מנות [ממדרש אסתר רבה](#) בשנה האחרת, והפעם נתמקד בחלק מפרשה ז במדרש זה אשר מתאר את המשא ומתן בין אחשוורוש להמן ואופן הפלת הפור להשמיד את היהודים.¹

בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא חֹדֶשׁ נִסְחָן בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה לְמֶלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ הַפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרֵל לְפָנֵי הַמֶּן מִיּוֹם לַיּוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אָדָר: וַיֹּאמֶר הַמֶּן לְמֶלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ יִשְׁנֶנּוּ עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלְכוּתְךָ וְדַתֵּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דַּתִּי הַמֶּלֶךְ אֵינִים עֹשִׂים וְלִמְלֶכֶךְ אֵין שׁוֹה לְהַנִּיחָם: אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכְתֹּב לְאַבְדָם וְעֹשֶׂרֶת אֲלָפִים כֶּכֶר כֶּסֶף אֲשָׁקוּל עַל יְדֵי עֹשִׂי הַמְּלָאכָה לְהַבִּיא אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ: וַיִּסֶר הַמֶּלֶךְ אֶת טְבַעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהַמֶּן בֶּן הַמְּדַתָּא הָאֲגָגִי צֶרֶר הַיְהוּדִים: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהַמֶּן הַכֶּסֶף נָתוּן לְךָ וְהָעַם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ: (אסתר ג ז-יא).²

אסתר רבה פרשה ז סימן יא³

"בחדש הראשון הוא חדש ניסן וגו'".⁴ תני: כשאמר המן הרשע לאבד את ישראל אמר היאך אני שולט בהן? הריני מפיל גורלות. ורוח הקודש צווחת: ואל עמי ידו גורל (יואל ד). אמר לו הקב"ה: רשע בן רשע, גורלך עולה להיצלב.⁵

"הפיל פור הוא הגורל" - עליו נפל הגורל, למה? "כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים" (תהלים קכה ג).⁶ בתחילה הפיל פור בימים, שנאמר: "מיום ליום".⁷ הפיל פור ביום אחד בשבת. עמד שרו⁸ לפני הקב"ה ואמר: ריבוננו של עולם, בי נבראו שמים וארץ ואמרת: "אם לא בריתי יומם וליילה חקות שמים וארץ לא שמתיי" (ירמיה לג כה).⁹ יש ברית בבשרם, דכתיב: "ואתה את בריתי תשמר" (בראשית יז ט), וכתוב: "והיתה בריתי בבשרכם" (שם שם יג); ויש ברית בפייהם - זו תורה, דכתיב: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה" (יהושע א ח).¹⁰ ואמרת: "אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אפאס בכל זרע ישראל"

¹ לסקירה כללית על [מדרש אסתר רבה וחבריו](#), ראו באתר מחלקי המים. ראו גם [תבואת עצמון מדרש אסתר רבה](#) בהוצאת מפעל המדרש שליד מכון שכטר בירושלים, תשע"ה, שהיה לנו לעזור רב בדף זה. ראו עוד במים האחרונים.

² וחזרת המילה פור בסוף המגילה בפרק ט פסוקים כד, כו: "כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל להמם ולאבדם: ... על פן קראו לימים האלה פורים על שם הפור על פן על כל דברי האגרת הזאת וימה ראו על ככה ומה הגיע אליהם". המילה פור מקורה בשפה האכדית והיא מילה יחידאית בתנ"ך. במקרא המונח הוא גורל (ויקרא פרק טז שני השעירים ביום הכיפורים, במדבר פרק כו ופרקים לג-לד בחלוקת הארץ, הרבה בספר יהושע ועוד). ואילו בספרות חז"ל המונח הוא פיס (בעבודת המקדש - מסכת יומא, בחלוקת מנות האוכל בסעודה - גמרא שבת קמט).

³ מדרש אסתר רבה מלווה את המגילה לכל אורכה (לא מתעכב על כל הפסוקים). פרשה ז מתמקדת בפרק ג של המגילה בה המן מצליח לקבל את הסכמת אחשוורוש לתוכניתו הזדונית להשמדת היהודים. אנחנו בחרנו להתמקד בסימנים יא-יב של פרשה זו המתמקדים בפסוקים לעיל: הפלת הפור - מה שנותן לחג את שמו והמשא ומתן של המן עם עצמו ועם אחשוורוש.

⁴ מגילת אסתר מחדשת ארבעה שמות בבליים לחודשי השנה: ניסן, סיון, טבת ואדר, אבל עדיין מקפידה לציין: ראשון, שלישי, עשירי, שנים עשר בהתאמה, כסדר שבתורה על בסיס ניסן הוא "ראש חדשים לחודשי השנה". אך בהדרגה תפסו השמות "שעלו מבבל" לכל החדשים ונעלם מספרם. ראו דברינו [החודש הזה לכם](#).

⁵ נראה שהדרשן משליך מוות בצליבה שראה במחוזותיו תחת שלטון רומא, לממלכת פרס יומי המן. ראו [במדרש אבא גוריון](#) שזו הייתה עצת זרש להמן שיצלב את מרדכי, משום שמכל שאר המיתות יוכל מרדכי להינצל.

⁶ אלא יתהפך השבט היינו השוט על הרשע. כך נראה להשלים את הדרשה. אך בגמרא סוטה ב ע"א ובמדרש בראשית רבה פז ב נדרש פסוק זה באופן אחר (בפרט שיטת ר' יצחק שם שהשבט כן פוגע בצדיקים). ואנו נתרומ לדרשן כאן את הפסוק בקהלת י ח: "חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש" ונוסיף גם את הפסוק בתהלים ז טז: "בור כרה ויחפרהו ויפל בשחת יפעל".

⁷ ראו פירוש רש"י על הפסוק: "מיום ליום - באיזה יום בחדש שיצליח".

⁸ השר הממונה על יום הבריאה הראשון בו נבראו השמים והארץ. וכן הלאה בשאר הימים.

⁹ בגמרא שבת קלז ע"ב ובנדרים לב ע"ב ועוד, נדרש פסוק זה על ברית המילה. אך בגמרא שבת לג ע"א, בפסחים סח ע"ב ועוד, נדרש פסוק זה על התורה. והדרשן להלן נוקט את שניהם.

¹⁰ הדרשן נוקט את שניהם: את התורה וברית המילה, אבל הופך את המשמעות. הדרשות שבגמרות הנ"ל מציינות שחוקות השמים והארץ תלויות בקיום מילה ולימוד תורה. מה שמאד מחייב את עם ישראל לקיים אותן. וכאן משתמש הדרשן בדרשות אלה לסנגר על ישראל, שאם הם יכלו מהעולם - יכלו השמים והארץ (בהיפוך על פסוק בראשית "ויכולו השמים והארץ וכו'").

(ירמיה לא לו) וכתוב: "אם ימשו החקים האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל יִשָּׁפְתוּ מְהֵלֹת גוֹי לְפָנַי כָּל הַיָּמִים" (שם שם לה).¹¹ ורשע זה מבקש לאבדן! עקור שמים וארץ תחילה ואח"כ אתה מכלה אותן.¹²

הפיל פור ביום שני ועמד שרו לפני הקב"ה ואמר: ריבונו של עולם, ביום שני הבדלת בין מים העליונים למים התחתונים וכן ישראל מובדלים הם מן האומות, הדא הוא דכתיב: "ואבדיל אתכם מן העמים להיות ליי" (ויקרא כ כו).¹³ ורשע זה רוצה לאבדן! הפוך עליונים ותחתונים ואחר כלה אותם.¹⁴

יום שלישי הפיל פור ועמד שרו לפני הקב"ה ואמר: ריבונו של עולם, יום שלישי בו נבראו זרעים וישראל מפרישין מהם תרומות ומעשרות ובו נבראו אילנות וישראל מקלסין לפניך בהן, הדא הוא דכתיב: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו'" (ויקרא כג מ),¹⁵ ובו נקוו המים לים ולישראל נגזר שנים עשר גזרים בים,¹⁶ ועכשיו אם ישראל בטלים אנו היאך קיימין?¹⁷

יום רביעי הפיל פור ועמד שרו לפני הקב"ה ואמר לפניו: ריבונו של עולם, יום רביעי בו נבראו המאורות להשתמש לאורן של ישראל, הדא הוא דכתיב: "והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחה" (ישעיה ס ג)¹⁸ ובו נבראו הכוכבים ובניך נמשלו לכוכבים,¹⁹ אם תאבדם היאך אנו קיימין?

הפיל פור יום חמישי, עמד שרו לפני הקב"ה ואמר לפניו: ריבונו של עולם, יום חמישי בו נבראו עופות ומהם ציווית להקריב קרבנות ובהם אתה מכפר ומתרצה לבריות, ואם הם בטלים מי מקריב קרבן?²⁰

הפיל פור ביום ששי, עמד שרו לפני הקב"ה ואמר לפניו: ריבונו של עולם, יום ששי בו נברא אדם הראשון וקראת לבניך בשמו, הדא הוא דכתיב: "ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם" (יחזקאל לד לא),²¹ ואם אתה מבקש לעקור, עקור כל האדם ואחר כך ישלוט בהם?²²

¹¹ עם ישראל לא תמיד קיים את הברית (הבריתות) – ראו בגמרא מגילה שעם ישראל חטא בימי אחשורוש ובשל כך באו גזירות המן – לפיכך ממשיך הדרשן ונעזר בפסוקים אחרים מירמיהו שהולכים בכיוון הפוך: כמו שחוקות שמים וארץ לא ישתנו ולא ניתנים למדידה ולחקר עד סופם, כך גם בני ישראל לא ימאסו ולא יכלו. מתהפכת הטענה של השר של יום הראשון.

¹² נעיר פה הערה שנוגעת למדרש כולו (ורבים אחרים). מה פשר גישה זו שגזירות המן על יהודי ממלכת פרס יכלו את העם היהודי כולו? האם אין יהודים בארץ ישראל ובשאר פזורות בעולם (מצרים)? אם לא נאמר שהמדרש מפליג ומעצים (כדרכו), נראה שהוא מפרש את הפסוק הראשון במגילה "מהודו ועד כוש" שאכן מלכות פרס שלטה ברחבי כל העולם (עכ"פ, בכל תפוצות ישראל), כולל ארץ ישראל, וגזירת המן אכן הייתה על כל היהודים באשר הם, כולל יהודי שיבת ציון! לא רק את בניית בית המקדש עצר אחשורוש (עפ"י המדרש, שמות רבה ט ט, אסתר רבה א א ועוד), אלא גם נתן להמן רשות להשמיד את כל היהודים באשר הם, כולל ארץ ישראל. אם אכן כך, אזי פורים איננו רק חג של חוץ לארץ. ראו בגמרא ערכין י ע"ב: "שאינן אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ". האם ייתכן שמדרש אסתר רבה מבקש לתת לנס פורים ולמגילת אסתר משמעות הרבה יותר רחבה?

¹³ ראו דברינו [ואבדיל אתכם להיות לי](#) בפרשת קדושים. ושם מדגיש מדרש ספרא שכל זה בתנאי שעם ישראל מבדל עצמו מהגויים וכידוע יש ביקורת בחז"ל על היהודים בשושן שנהנו מסעודת אחשורוש בה השתמשו בין השאר בכלי המקדש.

¹⁴ בדומה לסיום של יום ראשון לעיל: קודם תחזור ותהפוך את מעשי הבריאה, ואז תאפשר להמן לכלות את העם היהודי, כאשר אין כבר עולם ואין טעם לקיומו. ראו דברינו [שלושה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתי](#) על ארבעה המינים בחג הסוכות.

¹⁵ גם כאן אפשר שיש גם 'עקיצה' לעם ישראל שאיננו על אדמתו ואיננו מקיים תרומות ומעשרות וגם לא את מהות חג האסיף, סוכה וארבעת המינים שעיקר מצוותם בארץ.

¹⁶ והיקוות המים והופעת היבשה הם שמאפשרים את הצמחייה. הרעיון לקשר את "יקוו המים אל מקום אחד" שבבריאה, עם נס קריעת ים סוף (שאינו נמנה במסכת אבות ה' ו כאחד מהניסים שיוסד בבריאת העולם, אבל נזכר בבראשית רבה ה' ה' כאחד מתנאי הבריאה), לא מצאנו לו מקור מלבד בפירוש הדר זקנים בראשית א ט: "ותראה היבשה .. פשיטא, דכיון דנקוו המים אל מקום אחד פשיטא דנראית היבשה! אלא יש לומר דכאן רמז קריעת ים סוף והכי קאמר יקוו המים אל מקום אחד ויהיו לעולם לשם. אבל על מנת שתראה היבשה בקריעת ים סוף". היקוות זו של המים ונראות היבשה אכן נזכרים ביום השלישי כחלק מהשלמת הבריאה של היום השני. וקביעת נס קריעת ים סוף ביום שלישי בשבוע הוא עפ"י השיטה שביום רביעי יצאו בני ישראל ממצרים, שלא כשיטות השונות בגמרא שבת פז ע"ב ופרקי דרבי אליעזר ט. ולא ניכנס לנושא זה כאן.

¹⁷ לשם מה אנחנו קיימים, או כפי שהערנו לעיל שאם תבטל מלאכת היום השלישי ותיעלם היבשה, שוב אין צמחייה בעולם.

¹⁸ מפרש את הפסוק שבאחרית הימים הגויים ילכו לאורם של ישראל שיזרח עליהם בגאולה העתידית. ראו הפסוק הפותח את הפרק שם: "קומי אזרי פי גא אורך וקבדו ה' עליך זרח", היא הפטרת [הנחמה השישית](#) שנקראת בפרשת כי תבא.

¹⁹ המשלת עם ישראל לכוכבים מצויה כבר בבראשית רבה סה כא בדרשה על הפסוק באיוב לח ז: "בין יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים". ראו גם דברי הפיוס של יוסף לאחיו (עם עקיצה קלה) בבראשית רבה ק ט: "נמשלתם כחית השדה ומי יכול לסייף את חית השדה? נמשלתם ככוכבים, מי יכול לסייף את הכוכבים? עשרה כוכבים בקשו לאבד כוכב אחד ולא יכלו לו, שנים עשר שבטים, מה אני יכול לשנות סדרו של עולם? מפני שהם כנגד שנים עשר שעות ביום וכנגד שנים עשר מזלות ברקיע".

²⁰ לא בכדי נזכרים כאן העופות ולא הבהמות שכן אלה נבראו ביום השישי. אולי כוונתו גם להדגיש את הקרבות הפשוטים של העניים שאין ידם משגת להביא קרבן בהמה (ויקרא א יד). אבל מנגד, מוכיח הנביא מלאכי (א יא) את עם ישראל: "כי ממזרח שמש ועד מבוא גודל שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר ה' צבאות". האם מלאכי מאוחר למדרדי ונבנה על "רבים מעמי הארץ מתייהדים" ועליית קרנה של הדת היהודית ("קיימו וקבלו") בעקבות המגילה?

²¹ כאן נכנסנו לנושא אם הגויים קרויים אדם או לא (בו משמש פסוק זה אסמכתא מרכזית, יבמות סא, ב בא מציעא קיד, בראשית רבה לד ועוד רבים). ראו דברינו [נעשה אדם](#) בפרשת בראשית וכן [אדם כי יקריב](#) בפרשת ויקרא.

²² תעקור תחילה את כל בני האדם ואז תן להמן לשלוט בעולם ריק. שימוש לב לשימוש הכפול והסותר של "אדם" בדרשה זו.

ביום שבת הפיל פור, עמד שרו לפני הקב"ה ואמר לפניו: ריבונו של עולם, יום שבת בו נגמרו כל מעשיך ונשתכללו, הדא הוא דכתיב: "ויכל אלהים ביום השביעי" (בראשית ב ב), וכתיב: "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם" (שמות לא יז). ואם אתה מבקש לעקור אותם, עקור את השבת ובטל אותה ואח"כ אתה מכלה אותם!²³

כיון שראה אותו רשע שאין הגורל נופל בו בימים חזר לחודשים. התחיל בחדש ניסן ועלה בו זכות פסח. באייר - זכות פסח קטן וזכות המן שניתן להם לישראל בחמישה עשר בו. בסיון - זכות התורה. בתמוז - זכות הארץ.²⁴ ועוד, למה לא עלה הגורל בתמוז ואב? שאמרו לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, דיינו פורענות שאירעו בנו לבניך: בתמוז חמישה ובאב חמישה.²⁵ עלה אלול - זכות השלמת החומה של ירושלים שבו נשלמה, הדא הוא דכתיב: "ותשלם החומה בעשרים וחמשה לאלול" (נחמיה ו טו), וגם זכות מעשר בהמה, כההיא דתנינן תמן: "באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה". עלה בתשרי - זכות שופר וכפור ורגלים. עלה במרחשון - זכות שרה אמנו שבו מתה.²⁶ כסלו - זכות חנוכה.²⁷ עלה טבת - זכות עזרא, הדא הוא דכתיב: "וינעשו כן בני הגולה ויבדלו עזרא הפכה אנשים ראשי האבות לבית אבתם וכלם בשמות וישבו ביום אָחָד לחדש העשירי לדרוש הדבר: ויכלו בכל אנשים ההשיבו נשים נכריות עד יום אָחָד לחדש הראשון" (עזרא י טז-יז).²⁸ עלה שבט - זכות אנשי כנסת הגדולה, בעשרים ושלושה בו נתקצו בו כל ישראל על פילגש בגבעה ועל צלם מיכה.²⁹

עלה ראש חדש אדר ולא מצא בו שום זכות התחיל הרשע לשמוח.³⁰ חזר ובדק במזלות. טלה - זכות פסח, הדא הוא דכתיב: "איש שה לבית אבות שה לבית" (שמות יב ג). שור - נמצא זכות יוסף שנקרא שור, הדא הוא דכתיב: "בכור שורו הדר לו" (דברים לג יז), וזכות קרבן, שנאמר: "שור או כשב או עז כי יולד" (ויקרא כב כז). תאומים - נמצא בו זכות פרץ וזרח שנקראו תאומים, הדא הוא דכתיב: "והנה תאומים בבטנה" (בראשית לח כז). אריה - זכות דניאל שהיה משבט יהודה הנקרא אריה, שנאמר: "גור אריה יהודה" (בראשית מט ט). בתולה - זכות חנניה מישראל ועזריה שהן דומין כבתולה שלא ידעה איש זולתי בעלה, כך הם לא שינו אלהיהם ודתותיהם והחזיקו ביהודתן.³² מאזנים - זה איוב, שנאמר: "לו שקול ישקל כעסי" (איוב ו ב).³³ עקרב - זה יחזקאל, שנאמר: "ואל עקרבים אתה יושב" (יחזקאל ב ו).³⁴ קשת - זה יוסף שנאמר בו: "ותשב באיתן קשתו" (בראשית מט כד). גדי - זה יעקב, שנאמר: "ואת עורות גדיי העזים" (בראשית כז טז). דלי - זה משה, שנאמר בו: "וגם דלה דלה לנו" (שמות ב יט).

²³ כנסת ישראל היא בן הזוג של השבת. ראו דברינו [מקדש ישראל והשבת](#) שזה נוסח הירושלמי, היינו ארץ ישראל. לפיכך, עקירת עם ישראל כמוה כעקירת השבת שהיא כמו עקירת שכלול וכיול הבריאה. ונראה ששוב יש כאן משחק "ויכולו" - כיליון.

²⁴ זכות הארץ בתמוז קשורה במסורת שנוכרת בסדר עולם רבה פרק יא שבג' בתמוז אירע נס "שמש בגבעון דום" בימי יהושע.

²⁵ ראו מסכת תענית פרק ד משנה ו: "חמישה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמישה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז: ושתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בתשעה באב: נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר". תמוז ואב נוקטים 'תכסיס' של גישה כפולה ('ממה נפשך') מדוע אי אפשר לקיים בהם את הגזירה. אך האם שם לב הדרשן לכך שהוא עומד בתקופה בה בית שני בתחילת דרכו ושבי ציון זקוקים מאד לסיוע בחידוש היישוב בארץ, ואילו הוא כבר לוקח בחשבון את חורבן ירושלים וביתר של סוף תקופת בית שני?!

²⁶ לחשבון זה ששרה נפטרה בחודש חשון אין מקור ידוע. פירוש יוסף תבורי וארנון עצמון למדרש אסתר רבה (ראו הפניה במים האחרונים) מציע את הקשר לשיטה שהעקידה הייתה בחודש תשרי (ראש השנה), וחודש לאחר מכן נפטרה שרה מצער. על סמיכות האירועים, ראו דברינו [חיי שרה - מחיר העקידה](#), אך פרק הזמן של חודש (ויותר) עדיין קשה, כפי שתבורי ועצמון מעירים.

²⁷ שוב מקדים הדרשן את סדר האירועים שהרי פורים קדם שנים רבות לפני חנוכה.

²⁸ בזכות אותם אנשי בבל שטרחו ועלו לייסד את בית שני! ובזכות עזרא שהקפיד על נשים נכריות. שוב 'עקיצה' ליהודים תושבי ממלכת פרס ומדי שלא עלו ורבים התבוללו? ועכ"פ, בחודש טבת גם הומלכה אסתר.

²⁹ עוד מאורע שלא ברור מקורותיו ותיארוכו לחודש שבט, וגם האירועים הקשים שמזכירים בו: פילגש בגבעה ופסל מיכה (שאינו ביניהם כל קשר הידוע לנו)

³⁰ ולהלן יוסיף המדרש גם את הסיבה שבחודש אדר נפטר משה ומה הייתה טעותו של המן.

³¹ מובן מדוע הדרשן לא מזכיר את התאומים הראשונים במקרא, בניה של רבקה (בראשית כה כד), אבל מדוע לא מזל תאומים שבו ניתנה התורה? (פסיקתא רבתי פיסקא כ, פסיקתא דרב כהנא פיסקא יב).

³² הדרשן התקשה כאן למצוא פסוק מתאים למה לא מזל בתולה, ואנחנו נסייע לו. ראו ירמיהו לא יב: "אִז תִּשְׁמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל וּבְחָרִים וְזִקְנִים יִחַדּוּ וְהַפְּתִי אֲבָלָם לְשִׁשׁוֹן וְנַחְמָתִים וְשִׁמְחָתִים מִיּוֹנָם". האבל שאתה המן מתכנן ליהודים, יהפוך לשמחה ולששון והרי זה פסוקים מפורש במגילה (ט כב): "... וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהְפַּדְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה וּמֵאֲבָל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְיָמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה וּמְשׁוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוּת לְאֲבִינָם".

³³ זה דרשה זו קשה, מה גם שע"פ הגמרא בבא בתרא יש בדברים האלה התרסה כלפי שמים: "אמר רב: עפרא לפומיה דאיוב, חברותא כלפי שמאי?". ומה גם שיכול הדרשן לחזור לזכות שופר וכפור ורגלים, שהרי תשרי הוא במזל מאזניים. או שמא נאמר שהכוונה לריבוי הצרות כתמוז ואב לעיל, שכבר ספג מזל מאזניים את צרותיו של איוב.

³⁴ גם דרשה זו קצת תמוהה. ראו הפסוק המלא שהוא תוכחה לבני ישראל, בפרט לאותם היושבים בבל שם ניבא יחזקאל: "וְאָתָה בְּן אָדָם אֵל תִּירָא מֵהֶם וּמִדְּבָרֵיהֶם אֵל תִּירָא מִיָּסוּדֵיהֶם וְאֵל עֲקָרְבָיִם אֶתָּה יוֹשֵׁב מִדְּבָרֵיהֶם אֵל תִּירָא וּמִפְּנֵיהֶם אֵל תַּחַת פִּי בֵּית מְרֵי הֶמָּה". ראו פירושי מצודות על הפסוק. אבל הדרשן בשלו, שהמן ראה את מזל עקרב וחשב שזה סימן (מזל) לא טוב.

בא לו מזל דגים שהוא משמש בחדש אדר ולא נמצא לו זכות. ושמו מיד ואמר: אדר אין לו זכות ומזלו אין לו זכות. ולא עוד, אלא שבאדר מת משה רבן. והוא לא ידע שבאדר באדר מת משה ובאדר נולד משה,³⁵ ואמר: כשם שהדגים בולעין, כך אני בולע אותן. אמר לו הקב"ה: רשע, דגים פעמים נבלעין ופעמים בולעין.³⁶ ועכשיו אותו האיש נבלע מן הבולעין. א"ר חנן: הדא הוא דכתיב: "ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם". א"ר תנחומא: "ולא דבר ה' למחות את ישראל" (מלכים ב יד) אלא כך דבר: "כי מחה אמחה את זכר עמלק" (שמות יז).

שם סימן יב – דו שיח אחשורוש המן

"ויואמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד" - אותו שנאמר בו "ה' אחד" (דברים ו ד) - ישן לו מעמו. אמר לו הקב"ה: אני אין לפני שינה, הדא הוא דכתיב: "הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל" (תהלים קכא ד), ואתה אמרת יש לפני שינה? חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומאבדו מן העולם. הדא הוא דכתיב: "ויקץ כַּיְשׁוֹן אֲדָנִי כְּגִבּוֹר מִתְרוֹנָן מִיָּוֶן: וַיָּךְ צְרִיּוֹ אַחֲזָר חֶרְפַּת עוֹלָם נִתַּן לְמוֹ" (תהלים עח סה-סו).³⁷ דבר אחר: ישנו עם אחד - אמר ליה: שניהון ברברון,³⁸ שאוכלין ושותין ואומרים עונג שבת עונג יום טוב, שהן מכניסין פחת בממונו של עולם.³⁹ חדא לשבעה יומין שבתא, חד לתלתין יומין ריש ירחא, בניסן פיסחא, בסיון עצרת, בתשרי ריש שתא וצומא רבא וחגא דמטללתא.⁴⁰ אמר לו אחשורוש: כך הם מצווין בתורתן.⁴¹ אמר לו המן: אילו היו משמרין את מועדיהם ומועדינו - יפה היו עושין. אלא שמבזים מועדיך: "ואת דתי המלך אינם עושים" - שאין משמרין לא קלנדס ולא סטרנליא.⁴² אמר לו הקב"ה: רשע, אתה מפיל עין רעה במועדיהם שלהם, הרי אני מפילך לפנייהם ומוסיפים להם מועד אחד על מפלתך. זה ימי הפורים, הדא הוא דכתיב: "פי כסיל מַחֲתָה לוֹ וּשְׁפָתָיו מוֹקֵשׁ נִפְשׁוֹ" (משלי יח ז).⁴³ "ולמלך אין שוה להניחם" - כל מה שהיה המן מקטרג את ישראל מלמטה, היה מיכאל מלמד עליהם סניגוריא מלמעלה. אמר לפניו: ריבונו של עולם, אין בניך מתקטרגין, לא על שעבדו עבודת כוכבים ולא על שגלו עריות ולא על שפיכות דמים.⁴⁴ אלא אין מתקטרגין,⁴⁵ אלא על שהן משמרין את דתותיך.⁴⁶ אמר לו: חייך, לא שבקית

³⁵ ראו קטע אחרון זה בגמרא מגילה יג ע"ב: "הפיל פור הוא הגורל, תנא: כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה, אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה. ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד".

³⁶ ראו בגמרא עבודה זרה ד ע"א: "מה דגים שבים - כל הגדול מחבירו בולע את חבירו, אף בני אדם - אלמלא מוראה של מלכות, כל הגדול מחבירו בולע את חבירו".

³⁷ אם נשלב את הדרשות השונות על פסוקים אלה: ירושלמי סוטה ט א: "כאילו שינה לפניו בשעה שישראל בצרה", מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ה: "כשאין עושין רצונו של מקום כביכול שינה לפניו", בבלי מגילה טו ע"ב על הפסוק נדה שנת המלך ופירוש רש"י שם, נקבל את הפירוש המשולב, שבשעה שעם ישראל חוטא הקב"ה כביכול ישן. אבל כאשר אומות העולם מנצלים זאת לרעה, הוא מתעורר ונוקם בהם. כך גם בפירוש רד"ק ומצודות על הפסוק.

³⁸ יש להם (ליהודים) שיניים גדולות ולפיכך הם אוכלים ושותים כל הזמן.

³⁹ ובגמרא מגילה יג ע"ב: "ואת דתי המלך אינם עשים - דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י". פרשני התלמוד מסבירים ששה"י פה"י הם ראשי תיבות: שבת היום, פסח היום, כמדורש לעיל שכל הזמן יש לעם ישראל חגים ושבחות. אבל שטיינזלץ מנקד שהי פה"י בלי ראשי תיבות ופרופ' זאב בן חיים טוען שזה ביטוי בפרסית שפירושו דחייה. בדומה למניאנה בספרדית (ראו [הערך בויקיפדיה](#)).

⁴⁰ כל שבעה ימים יש להם שבת, כל שלושים יום - ראש חודש. בניסן - פסח, בסיון - עצרת (חג השבועות), בתשרי - ראש השנה המלוכה), ובפרט שבת בשבוע של שבעה ימים שזה באמת חידוש של היהדות שהכעיס את השליטים - דרשה זו מתחברת לדרשות 'אנטישמיות' כמותן מצאנו באיכה רבה פתיחתא יז, מדרש אבא גוריון ג, מדרש פנים אחרות א, עבודה זרה יא ע"ב, מדרש תהלים (בובר) מזמור א ועוד. ובהזדמנות נכנס מדרשים אלה ונדון בהם.

⁴¹ סניגוריה זו של אחשורוש על עם ישראל תמוהה וצריכה עיון. האם הוא מתמקח על המחיר?

⁴² ראו מועדים אלה במסכת עבודה זרה, פרק א משנה ג: "ואלו אידיהן של גוים, קלנדא, וקטרוגרא, וקרטסים, ויום גנסיא של מלכים וכו'". קלנדא או קלנדס הוא ראש השנה הרומאי היינו ו בינואר וסטרנורא הוא 'יום האש' הפגאני שמתוארך ל 8 ימים לפני התקופה (הוא 21 בדצמבר היום הקצר), היינו 17 בדצמבר. האם שוב משליך הדרשן מסביבתו היוונית-רומית-נוצרית על אירועי המגילה בפרס כמה מאות שנים קודם?

⁴³ ראו דרשות על פסוק זה בראשית רבה לח ח על דור הפלגה (מגדל בבל), במדבר רבה יח ד על דתן ואבירם, ופירוש רבינו יונה על הפסוק: "כי הכסיל ... אין פיו ברשותו, כי למד שפתיו לדבר בלי עיון ומחשבה, על כן יקרנו הנזק והמכשול בדבריו תמיד". ונראה שאפשר לצרף לפסוק זה לפסוקים שהצענו בהערה 6 לעיל.

⁴⁴ ראו חטאם של אנשי בית ראשון בגמרא יומא ט ע"ב: "מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים". יהודי שושן ופרס הם גולי בית ראשון (או צאצאיהם) וכאן מיכאל מסנגר עליהם ששוב אינם חוטאים בעבירות אלה.

⁴⁵ מוציאים עליהם קטרוג. הראשון הוא קטרוג משמים (שהביא לקטרוג היינו חורבן בידי אדם), והשני כולו קטרוג בידי בני אדם.

⁴⁶ ראו במדבר רבה כב ב: אמר משה לפני הקב"ה: ריבון העולמים! אם היינו ערלים או עובדי עבודת כוכבים או כופרים במצוות, לא היו שונאים אותנו. ואינן רודפים אחרינו אלא בשביל תורה ומצוות שנתת לנו". ובאגרת תימן לרמב"ם: "מפני שייחד אותנו הבורא

ולא אשבק, הדא הוא דכתיב: "כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול" (שמואל א יב כב)⁴⁷ - בין חייבין בין זכאין. כך, אי אפשר להניחם,⁴⁸ לפי שאי אפשר לעולם בלא ישראל. "אם יתן איש את כל הון ביתו" (שיר השירים ח ז)⁴⁹ - זה המן הרשע שנתן עשרת אלפים ככר כסף להכחיד את ישראל - בוז יבוזו לו.

פורים שמח

מחלקי היין⁵⁰

מים אחרונים: לאחרונה, יצאה לאור מהדורה ביקורתית ומוגהת של [מדרש אסתר רבה בהוצאת מפעל המדרש שליד מכון שכטר בירושלים, תשע"ה](#). נעזרנו רבות בהוצאה מיוחדת זו ומומלץ מאד ללמוד את מדרש אסתר רבה מהוצאה זו.

במצוותיו ובחוקותיו קנאונו הגויים כולם על דתנו קנאה גדולה, וילחצו מלכיהם בשבילה לערער עלינו שטנה ואיבה". ראו דברינו [שורשי האנטישמיות](#) בפרשת מטות.

⁴⁷ דברי הפיוס של שמואל לעם בנאום בו הוכיח אותם על בחירתם בשלטון מלוכה. ראו במקור שם.

⁴⁸ לנטוש אותם. מתכתב עם הפסוק במגילה, דברי השטנה של המן שחלקם כבר הובאו לעיל: " ... וְדַתֵּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דַּתֵּי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עוֹשִׂים וְלַמֶּלֶךְ אֵין שׂוּהָ לְהַנִּיחֵם".

⁴⁹ לא בכדי מקצר כאן הדרשן (או העורך) בציטוט הפסוק. הפסוק ממשיך שם "באהבה" ואילו כאן: בשנאה.

⁵⁰ את מדרשי היין והשיכורים שבאסתר רבה פרשה ה (שמקורם בויקרא רבה פרשת שמיני), כבר ריכזנו בדף לפורים בשם [מדרשי שיכורים](#). את שאר המדרשים היפים רבים שבאסתר רבה, נביא בע"ה בדף נוסף.